

Research methodology. The following methods were used in the study: theoretical analysis of scientific sources on the research topic, systematization, classification, comparison, cultural, semiotic and semantic analysis, generalization of the analysed data, and experiment.

Novelty. The novelty of the research includes the clarification of influence and a significant impact of AI tools and communication innovations in the Internet age on the course of socio-cultural processes.

The practical significance. The obtained result makes it possible to understand that textual creation contributes to the preservation of collective memory, as written texts (e.g., letters, works of art) convey the experience of previous generations to descendants and reveal elements of the cultural context of a particular era. When AI takes over this process, this connection with cultural heritage becomes mechanical, deprived of individual memory, which can devalue the importance of texts in transmitting cultural identity, and thus negatively affect the mechanisms of socio-cultural heritage and the formation of collective memory.

Key words: communication, Internet communication, artificial intelligence, AI technologies, ChatGPT, digital messaging, online communication, cultural codes, cultural heritage.

Надійшла до редакції 23.11.2024 р.

УДК 008:27-1-526.62:7.04

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕОРІЇ ІКОНИ

Тіна Мосякіна – аспірантка кафедри культурології,
спеціальність 034 «Культурологія»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-4727-8099>
DOI
t.mosiakina@ukma.edu.ua

Статтю присвячено виявленню впливу теорії ікони на філософську думку щодо цінності кожної особистості та прав людини, що є визначальною для європейської цивілізації. Окреслюються основні складові теорії ікони: статична та динамічна, що розгортають проблематику образу і подоби в православному вченні. Виокремлюється зв'язок статичної та динамічної складових із кенозисом та теозисом відповідно. Аналізується вплив теорії ікони на персоналізм та сучасні демократичні цінності європейської цивілізації.

Ключові слова. Ікона, релігія, культура, іконографія, іконологія, християнська антропологія, теологія, культурний вимір, міждисциплінарність, культурні проблеми

Постановка проблеми. Виклики демократії сьогодення ставлять питання гостро та змушують шукати все нові підвалини та корені специфічно європейського розуміння світу, місця людини у ньому та суспільних відносин. Уся складність концептів та визначень, пов'язаних із людською гідністю та правами людини, розкривається калейдоскопом саме через християнське віровчення.

У православній ойкумені ж визначальним ядром християнської практики є вшанування ікон. Вшанування образів Христа, Богородиці, святих, сцен з Євангелія, Старого та Нового Завіту є відданням шани першообразу, тобто Живому Богові.

Із ранньохристиянських часів образ не лише ставав «книгою для неписьменних» за словами І. Дамаскіна, але й мав той визначальний вплив на світосприйняття, що допомагав віруючому вірити цілісно, усією істотою, а не лише обмежено-розумово, виконуючи зокрема й катарсичну функцію [7; 4]. Остаточне оформлення розвинутої теорії ікони відбулося у VIII ст. після численних іконічних суперечок. У подальшому вплив на мистецьку, мистецтвознавчу та філософську думку теорії ікони є малодослідженим та потребує вивчення.

Аналіз останніх досліджень. Теорію ікони досліджувало чимало богословів та філософів. Зокрема, найвизначнішими здобутками останніх десятиліть можна вважати розвідки Х. Яннараса у книзі «Особистість та Ерос», де він визначає зв'язок між еротичним та іконічним; статтю Г. Померанца «Іконологічне мислення як система та діалог семіотичних систем», де розглядається специфічна іконологічна мова, а також іконічне як художній ідеал поведінки, що заторкує зрозумілу усім естетичну сторону буття.

Помітним внеском у дослідження теорії ікони є монографія В. Лепакіна «Ікона та іконічне», де автор прослідковує витоки походження ікони, складну систему теоретичних побудов, вплив іконічної думки на філософські відкриття часів кристалізації християнських догматів. Особливим, новаторським внеском відрізняється теорія ікони католицького філософа та богослова Жана-Люка Маріона у роботі «Ідол та дистанція». Вдало виводячи струнку теорії відмінності між іконою та ідолом, автор визначає зв'язок із руйнацією ідола Бога, тобто усталеного образу та іконічного як постійною відритістю до нового, до суб'єкта, а не об'єкта людсько-божественних стосунків. Іконічне та нескінченне схожим чином

постають у і творі православного богослова Девіда-Бентлі Гарта «Краса нескінченного»: іконічне тим і специфічне, що відсилає до нескінченного, тобто до першообразу Бога.

Проблему зв'язку демократії та православ'я ж вивчали П. Калаїцидіс у праці «Ортодоксія та політична теологія», а також А. Папаніколау в «Містичне як політичне [19]. Демократія та не радикальна ортодоксія», де критикуються консервативні елементи святоотцівської спадщини та пропонується новий погляд і переосмислення фкномену демократії у православ'ї.

Ідеї образу, подоби та першообразу мали малопомітний підспудний вплив на ідеї поваги до людини та до її унікальності та особливості. Саме оприявлення такого впливу і є *метою даного дослідження*, аби можна було побачити, що образ Божий є незнищеним у кожній людині.

Вклад основного матеріалу дослідження. Демократичні цінності безпосередньо пов'язані з цінностями людського життя та прав людини, що мають свої витoki із стосунків людини та того сакрального полюсу, який є неунікним для повноцінного життя. Первинність стосунків та їх вищої тринітарної моделі є визначальною: Бог існує як подія єдності та любові. Проектуючи тринітарні стосунки Трійці на людський вимір можемо знайти відповідь, що ж таке бути людиною (християнський персоналізм) та як забезпечити людський стосунок до людського (зв'язок персоналізму із спільнотою) [19; 99]. Ситуації підміни та виродження православної теології у авторитарні версії релігійного як політичного Калаїцидіс порівнює з такими стосунками, де Бог є «садистичним батьком» за Фройдом. Тут теологія втрачає свій специфічний парадоксальний характер та регресує до «релігійних» авторитарних моделей [17; 36-37].

Найбільш розповсюдженим перекладом слова «ікона» з грецької є «образ». Уперше дане слово можемо знайти у Книзі Буття [1, 39]: «І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її». Як образ зображений та скінченний відсилає до першообразу нескінченного та незображуваного, так і людина як образ Божий відсилає нас до свого першообразу – незображуваного Бога. Але тринітарність є не лише у лицях Святої Трійці, а й тут, адже наявний посередник – Христос. Апостол Павло називає самого Христа, дослівно: «ікона Бога Живого»: «Він є образ Бога невидимого, народжений перше усякої тварі» [Кол. 1:15].

Найранніші з відомих ікон мають своє походження ще з Римських катакомб. Наївні та щирі, вони починають вікову традицію зображення Христа та святих. Останніх починають зображати на стінах храмів аби яскраве нагадування про події та основних діючих осіб Святого Письма допомагало віруючим молитися та долучатися до вищої, надземної реальності.

Мистецтво іконопису розквітає та досягає свого акме вже після періоду запеклих суперечок. Попри аргументи іконоборців, а може й завдяки їм, іконошанувальникам вдалося довести правомірність використання зображень і деякі з їх контраргументів стали у нагоді й сьогодні. Величні мозаїки Софії, фрески печерних церков та згодом розвій української домашньої ікони, – усім цим різноманіттям завдячуємо старанній праці прихильників сакральних зображень.

Поступово трансформуючись та удосконалюючись, ікони стають витонченими творами мистецтва, де нас вражає основне – лик. Що таке лик, що таке обличчя? Саме обличчя, його пронизливий погляд та риси є тим визначальним, що відрізняє ікону від творів світського живопису. Водночас, саме обличчя є тим, що для нас, як глядачів, визначає людину, специфічно людське. Адже бачимо настрої, спектр емоцій та станів, тонкі переходи у людських почуттях завдяки обличчю.

Відомий богослов ХХ століття о. П. Флоренський вважав саме іконописне обличчя тим явищем, що відкриває двері у духовну реальність. Крім того, він висвітлює те фундаментально християнське переконання, що формувалось століттями: є статична частина – образ Божий, що дана нам від народження та є онтологічною, а є динамічна – подоба Божа як уподібнення Христу, яке триває усе життя [15; 53].

Саме перша, статична частина феномену ікони відкриває нам те, що неможливо відняти у людини у будь-яких обставинах – її первозданий образ, який вона невіддільно носить у собі, її гідність та поєднаність з Богом. Така напередзадана риса показує те, що не залежить від самої людини та її старань, чисту благодать – можливість бути народженим та мати стосунки з Богом, бути прощеним/прощеною та бути співучасником Божої таємниці. Динамічна ж частина показує важливість етичного удосконалення протягом усього життя. Проте й тут милість Бога не покидає людину. Вона не має справлятися сама та бути покинутою напризволяще – необхідно слідувати за Христом.

Догмат Боговплочення, незлитне поєднання божественної та людської природ у Христі, показують нам при цьому ту необхідну дистанцію. Бог є великим Іншим, Творцем сотвореного Всесвіту, а не творінням. За Його образом можемо бачити й маленького Іншого – такого ж непізанованого та незвідного – свого ближнього. Як існує таїна божества, так кожна людина завжди залишає у собі обрїй непізанованого для нас.

Таким чином, християнська теорія ікони показує, що будь-яка людська істота є цінною в очах Божих та саме її існування як Іншого вимагає від нас етичних вчинків. Саме етичне ставлення до людини вимагає від нас Інший у своїй незвідній сутності [10; 102]. Розглядаючи теорію ікони,

бачимо, що Левінасівський переніс акцент із «я» на «Іншого» вже помітний у християнському естетичному [13; 50]. Ікона, за однією з теорій, з численних перспектив має й обернену перспективу та створює ілюзію не горизонту, що йде вдаль, а позачасової реальності, яка тримає у фокусі глядача як точку, у якій все сходиться. Таким чином, ікона акцентує свою увагу саме на глядачеві, а не на собі самій, на Іншому, який стає вплетеним у простір ікони [15].

Ікона ж як мистецький твір, у свою чергу, завжди Інша, адже показує іншу, вищу реальність, яка насправді недоступна безпосередньому спогляданню, а вимагає трирівневого сприйняття на кшталт іконологічної теорії Панофського, адже внутрішнє значення ікони вимагає як знання відповідної традиції та Письма, так і синтетичної інтуїції-«схопловання». Якщо фактичне значення можна одразу зчитати із ікони, то з експресивним значенням важче, адже порівняно з класичним живописом, що вправляється у відтінках емоційних значень, ікона згідно канону як відображення надчуттєвої реальності може передавати такі обмежені емоційні стани як замилювання, ніжність, скорбота, страждання та умиротворення. Умовне іконографічне значення та *invenzioni* вимагає знання Святого Письма та уважного розглядання. Внутрішній ж зміст чи «символічні значення», тобто іконологія, вимагають синтезу [11; 31-42].

Також ікона показує й зовсім Інше у тому сенсі, що образи святих та Христа неминуче відрізняються від того, що було насправді. Ця нетотожність образу та прототипу найяскравіше сформульована у працях Григорія Ниського та Іоана Дамаскина [5; 79], [2; 52]. Така апіорна установка вимагає не порожньої фантазії, а смиренного визнання, що реальність була необхідно іншою, ніж зображення. Молитва при цьому неunikно стає зверненою до першообразу, оминаючи другорядне та неважливе.

Окрім того, на статичній складовій теорії ікони наголошує й основний аргумент іконошанувальників, завдяки якому ікона й має своє існування сьогодні, – а саме, як ми вже зазначали, аргумент Воплочення Христа. Незлитне та нероздільне поєднання людської та божественної природи є тим, що глибоко вражає та змушує світогляд перевернутись та стати людині на етичний шлях слідування за Христом.

Тож розглянемо спершу аргументи іконоклавців, аби зрозуміти як вони сприяли кристалізації християнської думки. На думку В. Лепакіна, численні аргументи іконоборців можна розгрупувати на три основні категорії [6; 23]. Перша з них базується на заповіді Мойсея «Не сотвори собі кумира та ніякого зображення...» (Вих. 20:4). Це стосувалося не лише зображень ідолів чи божків; іконоборці перенесли цей принцип на усі зображення взагалі, абсолютизували його. Друга ж пов'язана з уривком з Нового Заповіту: «Ніхто й ніколи Бога не бачив» (Ів. 1:18), що призводить до переконання у принциповій неможливості зображення Бога. Третя група аргументів має свої корені у поновленні христологічної полеміки про дві природи у Христі. Зображення Христа розглядалося як неможливе, оскільки є й неможливим зображення двох природ у злитності. Ікона стає нібито втіленням монофізитської ересі, де людська природа поглинається божественною [6; 25].

Поза сумнівом, деякі зі звинувачень є слушними, оскільки венерація та ідолопоклонство у ті часи були поширеним явищем, коли іконам приписувалися магічні сили. По суті маємо дві крайні позиції маятника: гностичний дуалізм та пантеїстичне бачення (граничний трансцендентизм та космологічна редукція). Обидві з них не мають нічого спільного з православним світоглядом та іконологічним мисленням відповідно. І основною відмінністю тут буде те, що обидва з цих типів мислення не базуються на іконічному ставленні до світу, людини, іншого та Іншого.

Головним ж аргументом іконошанувальників є аргумент Боговоплочення. Величний та всезнаючий Бог кенотично приймає на себе людську подобу. Саме такий парадокс зведення абсолюту та всемогутності у простір ясел є центральною лінією кенотичного аргументу як небаченої тендітності. Іконологічне мислення бере за основу аргумент не знання чи влади над знанням, а аргумент Воплочення як граничної крихкості, як тілесної присутності. Тут і аргумент розп'яття та спокутної жертви постає аргументом надлюдської краси, де надлюдське має свої корені не у ніцшеанському сенсі, а у сенсі над- як поступання, жертвності, граничне умаління тут є не «применшенням» у звичайному сенсі, а проявом найвищої божественності, адже саме у поступанні, прощенні та дарі вона і проявляється. Такий дар є наперед несиметричним у ставленні до людини та не може бути перевершеним з її боку [8; 6, 10].

Завдяки тому, що Бог добровільно, за взаємної згоди стає людиною і стає можливим зображення Його на полотні чи стінах храму (головний христологічний аргумент). Іконологія в цілому стає одночасно гімном Творцю та творінню: адже усе створене є прекрасним, до чого доторкнулась рука Господа, а отже потребує свого захисту та нашої турботи. Це дає нам гуманістичний потенціал та звернення обличчям до людини.

Зокрема, сучасний документ «За життя світу» (соціальне вчення Святої Православної Церкви) є виразником такого людиноцентричного підходу [18]. Документ цитує митрополита Каліста, а також святу Марію Паризьку: «Наша віра в Троїчного Бога, в Бога соціальних взаємин і єдиної любові, зобов'язує нас протистояти всім формам експлуатації, несправедливості та дискримінації. У нашій боротьбі за права людини ми діємо в ім'я Трійці», «Якщо в центрі церковного життя стоїть ця жертвна, самозречена любов Євхаристії, то де її межі, де периферія цього центру? У цьому сенсі можна казати про все християнство як про вічно здійснювану позахрамову літургію ... весь світ в цьому сенсі – єдиний престол єдиного храму» [3].

Також, порівняно з документом «Основи соціальної концепції російської православної церкви», «За життя світу» містить таку концепцію людської персони, що не спекулює теоретичним чи містичним рівнем, а виявляється через конкретні ситуації, що спіткають людського індивіда у соціумі. Натомість, головна ідея щодо людини цього документу сконцентрована навколо так званих «християнських цінностей», що мають насаджуватися за допомогою держави. Права людини та свобода розглядаються як небезпечні та двозначні [18].

Статична складова теорії ікони звертає нашу увагу на те, що образ Божий напередзаданий у кожній людській істоті та можливість «вглядання» в Іншого вже закладена в нас за допомогою погляду на іконі. Водночас, слідування за Христом та етичне удосконалення усе більше можуть наближати людину до того стану-процесу, який можна назвати «обоження». Тут на допомогу приходить вже поняття «теозису». Загалом він розглядається як шлях у душі та істині від людини тварної до людини преображеної [1; 38]. Він можливий при цьому парадоксально лише по благодаті, а не по сукупності зусиль людини. Теозис можливий як трансцендування та поступове видозмінення людської природи на довгому шляху стягання благодаті [12; 45]. При цьому, за словами архимандрита Софронія Сахарова, людина за допомогою благодаті має досягати своєї мети – Христа. Тут Він є і шляхом, і кінцевої ціллю паломництва довжиною в життя [14; 103].

Що саме розуміється під етичним шляхом самовдосконалення та слідування за Христом? Як тоді є виправданими такі етичні зусилля, якщо обоження все рівно відбувається по благодаті? Тут на допомогу також приходить теорія ікони. Саме використовуючи поняття образу Д. Бонхьоффер описує універсально-християнський етичний шлях: «Етика – це смілива рішучість говорити про те, як образ Ісуса Христа втілюється в нашому світі, говорити не абстрактно і казуїстично, не догматично і не суто спекулятивно» [16; 43]. Образ Христа тут застосовується, як сказав би Г. Померанц, як етичний ідеал поведінки, те, за чим потрібно слідувати. Є також й «втілення» цього образу у світі як світі соціальної та етичної справедливості. Отже, має «другий кенозис»: як Христос воплотився та став людиною, так і ми маємо втілити Його образ у нашому світі своїми вчинками. Бачимо також людиноцентричну зверненість не до абстрактних побудов, а до досвіду життя людини. Такі етичні зусилля стають виправданими, адже допомагають людині у пізнанні Бога та його істин непомітним шляхом: служачи та допомагаючи ближньому ми стаємо ближчими до Бога нібито порівняно з аскетичними зусиллями без-цільно.

Центральною є також тема стосунків Бога та людини, адже етичне самовдосконалення неможливе поза цими індивідуальними, глибоко саморефлексивними стосунками. Такий наголос на персоналізмі дарує нам митрополит Іоанн Зізіулас у своїй праці «Особистість та буття». Він виводить витоки онтологічної концепції особистості із Тринітарного догмату.

Результатом напружених тринітарних пошуків стає ототожнення іпостасі з особистістю. Богословам тих часів вдалося дати онтологічне значення кожній з осіб Святої Трійці, при цьому зберігши абсолютно онтологічну трансцендентність Бога цьому світу. На відміну від пошуків грецької думки, особистість є не додатком до буття, а сама основа буття є особистістю. Найбільший внесок зробили три Великі Каппадокійці: Василій Великий, Григорій Богослов та Григорій Ніський. Вони перевертають грецьку онтологію та змальовують основу Бога укоріненою в особистості, а не, власне, у сутності, тому що причиною буття Бога є не єдина сутність, а іпостась – особистість Отця, який і є причиною народження Сина та сходження Духа [4], [8; 49-50].

Динамічна частина теорії ікони допомагає нам зрозуміти, що обоження або ж «уподібнення» це «розчищення» в собі образу Божого, того, що вже є шляхом самотрансцендування [9; 67].

Висновок. Таким чином можна побачити що ікона завжди викликала міцні суперечки та глибокі роздуми як у іконоклавів, так і у іконодулів. Останні завдяки полемічним суперечкам змогли визначити, мабуть, найпарадоксальніший догмат Боговоплощення як засадничий для християнського сприйняття. Крихкість та вразливість тілесного існування стають важливішими за запаси знання чи влади.

Отже, ікона як релігійний феномен, та її аргументація дали витоки формуванню засадничих цінностей європейського християнського світорозуміння. Окрім того, можемо

побачити зв'язок між статичною та динамічною частинами теорії ікони за П. Флоренським та кенозисом, теозисом відповідно. Образ Божий є наперед даним у кожній людині, оскільки сам Бог воплотився та зміг прийняти людську подобу як достойну. Аргумент Боготілення та кенозиса Бога, зокрема, дали поштовх для нашого розуміння втілення істини та можливості зображення незображуваного.

Обожнення ж можливе як шлях слідування за Христом. Теозис та обожнення дали можливість розглядати шлях етичного самовдосконалення як невідривного у зв'язку з Богоспількуванням. Обидві частини теорії ікони закликають нас до етичного відношення до Іншого як унікального та незвідного у своїй складності. Теорія образу, її статична та динамічна частини, обидві свідчать про ідеали поваги до особистості та прав людини, уваги до кожної людської особи як неповторної.

Список використаної літератури

1. Голишева В. Ідея теозиса в християнській антропології. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*, 2013. Т. 1. С. 38-43.
2. Головей В. Синтез богословського вчення про ікону у творах преподобного Іоана Дамаскіна. *Волинський Благовісник: богословсько-історичний наук. журн. Волинської православної богословської акад.* Луцьк : Вид-во ЕΙΚΩΝ, 2020. № 8. С. 49–62.
3. «За життя світу» – соціальне вчення Святої Православної Церкви. Пер. Д. Морозової та Л. Лозової, 2020. Доступно за адресою: «За життя світу» – соціальне вчення Святої Православної Церкви – Православний духовний центр апостола Івана Богослова (orthodox.in.ua) (дата звернення 07.10.2024).
4. Зизиулас І. Личность и бытие. *Начало*. 1997. № 6. Доступно за адресою: Митр. Иоанн (Зизиулас) Личность и бытие – Слово Богослова (teolog.info) (дата звернення 07.10.2024).
5. Квасюк Л. В. *Теорія образу в працях християнських богословів*. Наук. зап. Т. І. Острог : «Острозька академія», 1997. С. 79-80.
6. Лепяхин В. Ікона та іконічність. Львів : Свічадо, 2001. 288 с.
7. Мартиненко Л. Б. Іконографічна символіка в працях П.О. Флоренського. *Політологія, філософія, соціологія: контури міждисциплінарного перетину: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 15-16 жовт., 2015 р.). Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2015. С. 70-73.
8. Мосякіна Т. В. Поняття кенозису у формування іконологічного мислення, 2020. Доступно за адресою: content (ukma.edu.ua) (дата звернення 07.10.2024).
9. Мосякіна Т. В. Теорія ікони Христоса Яннараса. *Наук. зап. НаУ «КМА». Історія і теорія культури*. 2021. Т. 4. С. 64–69.
10. Мулярчук Є. І. Покликання та етична відповідальність людини: звертаючись до теми Іншого у філософії Левінаса. *Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*, 2019. Т. 1. № 52. С. 100-111.
11. Панофский Э. Этюды по иконологии: Гуманистические темы в искусстве Возрождения / Пер. с англ. Н.Г. Лебедевой, Н.А. Осминской. Санкт-Петербург, «Азбука-классика», 2009. 432 с.
12. Петрова І. Християнська духовність: поняття, природа та зміст. *Українське релігієзнавство*, 1999. Вип. 11. С. 43–50.
13. Речич Л. Л. Еманюель Левінас та його Інший. *Наук. зап. НаУ «КМА»*. 2016. Т. 180. Філософія та релігієзнавство. С. 50-55.
14. Сидорак А. М. Христологічний вимір богопізнання в богослов'ї Софронія Сахарова. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 2021. С. 103-107.
15. Флоренський П. А. Іконостаc. Київ : Мистецтво, 1995. 254 с.
16. Шевченко С. Л. Екзистенціальні витоки «безрелігійного християнства» Д. Бонхьоффера. *Актуальні проблеми духовності: зб. наук. пр.* / Ред.: Я.В. Шрамко Вип. 12. Кривий Ріг, 2011. С. 39–48.
17. Kalaitzidis P. Orthodoxy & Political theology. World Council of Churches Publications, 2012. 152 p.
18. Lozova L. Between and Beyond Moscow and Constantinople : Modern Orthodox Social Ethics in the Icons That Speak of the War in Ukraine Today. *Canadian Slavonic Papers, Winter 2025*. Forthcoming.
19. Papanikolaou A. The Mystical as Political. Democracy and Non-Radical Orthodoxy. University of Notre Dame Press, 2006. 239 p.

References

1. Holysheva V. Ideia teozysa v khrystyianskii antropologii. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. T. 1, 2013. P. 38-43.
2. Holovei V. Syntez bohoslovskoho vchennia pro ikonu u tvorakh prepodobnogo Ioana Damaskyna. *Volynskiy Blahovisnyk: bohoslovsko-istorychnyi naukovyi zhurnal Volynskoi pravoslavnoi bohoslovskoi akademii*. Lutsk : Vydavnytstvo EΙΚΩΝ, 2020. № 8. P. 49–62.
3. «Za zhyttia svitu» – sotsialne vchennia Sviatoi Pravoslavnoi Tserkvy. Per. D. Morozovoi ta L. Lozovoi, 2020. Dostupno za adresoiu: «Za zh yttia svitu» – sotsialne vchennia Sviatoi Pravoslavnoi Tserkvy – Pravoslavnyi dukhovnyi tsentr apostola Ivana Bohoslova (orthodox.in.ua) (data zvernennia 07.10.2024).

4. Zyzyulas Y. Lychnost y bytye. Nachalo. 1997. № 6. Dostupno za adresoiu: Mytr. Yoann (Zyzyulas) Lychnost y bytye – Slovo Bohoslova (teolog.info) (data zvernennia 07.10.2024).
5. Kvasiuk L. V. Teoriia obrazu v pratsiakh khrystyianskykh bohosloviv. Naukovi zapysky, T. I., Ostrozka Akademiia, 1997. P. 79-80.
6. Lepakhyn V. Ikona ta ikonichnist. Lviv : Svichado, 2001. 288 s.
7. Martynenko L.B. Ikonohrafichna symvolika v pratsiakh P.O. Florenskoho. Politolohiia, filosofiia, sotsiolohiia: kontury mizhdystsyplinarnoho peretynu: Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Odesa, 15-16 zhovtnia 2015 roku). Odesa : Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia», 2015. S. 70-73.
8. Mosiakina T. V. Poniattia kenozysu u formuvannia ikonolohichnoho myslennia. 2020. Dostupno za adresoiu: content (ukma.edu.ua) (data zvernennia 07.10.2024).
9. Mosiakina T.V. Teoriia ikony Khrystosa Yannarasa. *Naukovi zapysky NaU «KMA. Istoriia i teoriia kultury»*, 2021. T. 4. S. 64–69.
10. Muliarchuk Ye.I. Poklykannia ta etychna vidpovidalnist liudyny: zvertaiuchys do temy Inshoho u filosofii Levinasa. *Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody*. Tom 1, № 52, 2019. S. 100-111.
11. Panofskiy Э. Этюды по иконологии: Humanysticheskiye темы v yskusstve Vozrozhdenyia / Per. s anhl. N.H. Lebedevoi, N.A. Osmynskoi. Sankt-Peterburh, «Azбука-klassyka», 2009. 432 s.
12. Petrova I. Khrystyianska dukhovnist: poniattia, pryroda ta zmist. *Ukrainske Relihiieznavstvo*, T. 11, 1999. P. 43–50.
13. Rechych L.L. Emaniel Levinas ta yoho Inshyi. *Naukovi zapysky NaUKMA*. 2016. Tom 180. Filosofiia ta relihiieznavstvo. S.50-55.
14. Sydorak A.M. Khrystolohichni vymir bohopyznannia v bohoslovi Sofroniia Sakharova. Aktualnii problemy filosofii ta sotsiolohii. S. 103-107.
15. Florenskiy P. A. Ykonostas. Kyiv : Yskusstvo, 1995. 254 s.
16. Shevchenko S.L. Ekzystentsialni vytoky «bezrelihiinoho khrystyianstva» D. Bonkhoffera. Aktualni problemy dukhovnosti: zb. nauk. prats / Red.: Ya.V.Shranko Vyp. 12. Kryvyi Rih, 2011. S. 39–48.
17. Kalaitzidis P. Orthodoxy & Political theology. World Council of Churches Publications, 2012. 152p.
18. Lozova L. Between and Beyond Moscow and Constantinople: Modern Orthodox Social Ethics in the Icons That Speak of the War in Ukraine Today. *Canadian Slavonic Papers, Winter 2025*. Forthcoming.
19. Papanikolaou A. The Mystical as Political. Democracy and Non-Radical Orthodoxy. University of Notre Dame Press, 2006. 239 p.

THE DEMOCRATIC POTENTIAL OF ICON THEORY

Mosiakina Tina – PhD Student of the Cultural Studies Department
034 «Cultural Studies» National University of «Kyiv-Mohyla Academy», Kyiv

The article is devoted to the influence of the icon theory on the philosophical thought, the value of each individual and human rights, which is decisive for European civilization. The main components of the icon theory are outlined: static and dynamic, unfolding the problems of image and likeness in the Orthodox tradition. The connection of static and dynamic components with kenosis and theosis, respectively, is highlighted. The influence of the icon theory on personalism and modern democratic values of European civilization is analyzed.

Key words: Icon, religion, culture, iconography, iconology, christian anthropology, theology, cultural dimension, interdisciplinarity, cultural issues.

UDC 008:27-1-526.62:7.04

THE DEMOCRATIC POTENTIAL OF ICON THEORY

Mosiakina Tina – PhD Student of the Cultural Studies Department
034 «Cultural Studies» National University of «Kyiv-Mohyla Academy», Kyiv

The relevance of the topic lies in the vulnerability of the democratic values of Christian European civilization, which today are subject to new challenges. The author explores one of the roots of the value of each individual and human rights: the theory of the icon. Deriving an analogy between the image of God and its prototype, we see that in Orthodox culture personalism and attention to every human creature are affirmed.

The scientific novelty is revealed in the relationship between the static and dynamic parts of icon theory and kenosis and theosis.

Among the research methodologies, philosophical analysis, phenomenology and cultural analysis are applied. They are used to determine the influence of the theory of the icon and its implications on the development of a specific personalistic Orthodox worldview.

The practical significance of the work lies in the assertion of human-centered democratic values and the finding of new sources in the Ukrainian Orthodox ecumene.

Key words: Icon, religion, culture, iconography, iconology, christian anthropology, theology, cultural dimension, interdisciplinarity, cultural issues.

Надійшла до редакції 11.11.2024 р.